

„ჩელიგიური ბიძგობების ზეუნიცხყოფა“ და გამოხატვის თავისუფლება საქართველოს კანონმდებლობაში

ქეთევან გეგიაძე

*საქართველოს უნივერსიტეტი
სამართლის სკოლის დოქტორანტი*

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

არჩილ მეთრეველი

*სამართლის დოქტორი, საქართველოს უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი, რელიგიის თავისუფლების ინსტიტუტის დირექტორი*

შესავალი

მრავალფეროვნების კულტურა და განსხვავებულის მიმართ პატივისცემაზე დაფუძნებული ურთიერთობა დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთი უმთავრესი ფუნდამენტია. ასეთი საზოგადოება იცავს ეთიკური ურთიერთობის სტანდარტს, მათ შორის, მკაფიო და მძაფრი ღირებულებითი დაპირისპირების პირობებში, რაც, ერთი მხრივ, საკუთარი აზრის სხვა პირთა დამცირების გარეშე გამოხატვაში, ხოლო, მეორე მხრივ, განსხვავებული, კრიტიკული აზრის მიღების კულტურაში გამოიხატება. სამწუხაროდ, ეს „ოქროს შუაღელი“, რომელიც უპირატესად არა სამართლებრივ, არამედ, საზოგადოებრივ ფასეულობას წარმოადგენს, ყოველთვის და ყველგან დაცული არ არის, რაც ორივე მიმართულებით ვლინდება. შედეგად, გამოხატვის თავისუფლება შეიძლება დამახინჯდეს, როგორც მისი ლეგიტიმური და აუცილებელი შეზღუდვებისგან გათავისუფლებით, ასევე, დაუშვებელი შეზღუდვებისადმი დაქვემდებარებით.

წინამდებარე სტატია ავტორის სადისერტაციო კვლევის ნაწილია, რომელიც საქართველოს უნივერსიტეტის რელიგიის თავისუფლების ინსტიტუტის ხელმძღვანელობით საქართველოს

უნივერსიტეტის სამართლის სკოლაში ხორციელდება. ამ კვლევის ძირითად საგანს წარმოადგენს, ერთი მხრივ, ადამიანის ორი ფუნდამენტური უფლების - გამოხატვის თავისუფლებისა და რელიგიის თავისუფლების ურთიერთმიმართება, ხოლო, მეორე მხრივ, მათ საზღვარზე მოაზრებული (?) ისეთი სამართლებრივი კონცეფცია, როგორიცაა „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფა“.

სტატიაში თანმიმდევრულადაა აღწერილი შემდეგი საკითხები: (1) საქართველოს ეროვნული კანონმდებლობა, რომელიც მოიცავს კომენტარებს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის (1999) 155-ე მუხლზე. კერძოდ, მის ნორმაზე, რომლის თანახმადაც კოდექსით გათვალისწინებულ დანაშაულს წარმოადგენს ღვთისმსახურების ან სხვა რელიგიური წესისა თუ ჩვეულების აღსრულებისათვის უკანონოდ ხელის შეშლა, რასაც თან ახლავს მორწმუნის ან ღვთისმსახურის რელიგიური გრძნობის შეურაცხყოფა. ასევე, კომენტარებს „რეკლამის შესახებ“ საქართველოს კანონის (1998) მე-3 მუხლზე, რომლის მიხედვითაც „არაეთიკურია რეკლამა“, რომელიც ფიზიკურ პირთა რელიგიის მიმართ შეურაცხმყოფელი სიტყვებისა და შედარებების გამოყენებით არღვევს საყოველთაოდ აღიარებულ ჰუმანურ და ზნეობრივ ნორმებს ან ბღალავს რელიგიურ სიმბოლოებს. საკანონმდებლო ჩარჩოს მიმოხილვის შემდეგ, სტატიაში ადგილი ეთმობა (2) მნიშვნელოვან სასამართლო პრაქტიკას. აქ განხილულია თბილისის საქალაქო, თბილისის სააპელაციო და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოების პრაქტიკა ე.წ. „აიისას საქმეზე“. ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილებები კი გაანალიზებულია ამავე საქმეზე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილების ფონზე. მოქმედი კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის მიმოხილვის შემდეგ საჭიროდ მივიჩნიეთ, სტატიაში ასევე მოკლედ აღგვეწერა ის (3) წარუმატებელი საკანონმდებლო ინიციატივები, რომლის ფარგლებშიც, სახელმწიფომ და საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიამ არაერთხელ სცადეს

„რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფა“ სისხლის სამართლის თუ ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის საგნად ექცია. სტატიის შემდეგ ნაწილში (4) გამოხატვის თავისუფლება შეპირისპირებულია „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ სამართლებრივ კონცეფციასთან. ამ მიზნით ვრცლად არის განხილული კვლავ ე.წ. „აიისას საქმეზე“ საქართველოს ეროვნული და ევროპული სასამართლოების გადაწყვეტილებები, განსაკუთრებული აქცენტი კი ორ საკითხზე კეთდება: გამოხატვის თავისუფლების ფარგლები და „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ კონცეფცია, როგორც გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის ლეგიტიმური მიზანი. სტატიის ბოლო ნაწილი კი, (5) გამოხატვის თავისუფლებისა და რელიგიისა და რწმენის თავისუფლების კვეთაში ეძებს „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ სამართლებრივი კონცეფციის ადგილს. სტატია სრულდება შეჯამებით, რომელშიც მოკლედაა აღწერილი კვლევის ამ ეტაპზე აღმოჩენილი მიგნებები.

1. ეროვნული კანონმდებლობა

საქართველოს მოქმედ კანონმდებლობაში, „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფა“, პირდაპირ ან ირიბად, ორ ნორმატიულ აქტში - საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსსა და „რეკლამის შესახებ“ საქართველოს კანონშია მოცემული. დასაბუთებლად აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ორი ნორმატიული აქტი (შესაბამისი ნორმები) ამ კვლევის ფარგლებში შერჩეული იქნა მათი უშუალო ფოკუსით „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფაზე“, როგორც სამართლებრივ კონცეფციაზე, რაც, ცხადია, უფრო ფართო კვლევისას ამ ნორმატიული საზღვრების განვრცობას არ გამოორიცხავს. გარდა ამისა, ჩვენი აკადემიური ინტერესი მათში ნაგულისხმევი უკიდურესად რთული სამართლებრივი კონცეფციებიდან და მათთან დაკავშირებული სასამართლო პრაქტიკიდან გამომდინარეობს.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 155-ე მუხლის თანახმად დასჯად ქმედებას წარმოადგენს ღვთისმსახურე-

ბის ან სხვა რელიგიური წესისა თუ ჩვეულების აღსრულებისათვის უკანონოდ ხელის შეშლა, თუ მას ახლავს მორწმუნის ან ღვთისმსახურის რელიგიური გრძნობის შეურაცხყოფა.¹ ამ ნორმის შინაარსიდან გამომდინარე, რელიგიური წესის აღსრულებისათვის უკანონოდ ხელის შეშლა სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულ პასუხისმგებლობას იწვევს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი მას თან ახლავს ძალადობა ან ძალადობის მუქარა ანდა მორწმუნის ან ღვთისმსახურის „რელიგიური გრძნობის შეურაცხყოფა“. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ ამ ნორმის ფარგლებში მორწმუნის ან ღვთისმსახურის „რელიგიური გრძნობის შეურაცხყოფა“ მხოლოდ დანაშაულის ჩადენის მეთოდია და არა ძირითადი ქმედება (ძირითადი ქმედებაა ღვთისმსახურების ან სხვა რელიგიური წესისა თუ ჩვეულების აღსრულებისათვის უკანონოდ ხელის შეშლა). ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 155-ე მუხლი მოცემული შინაარსით არ იცავს უშუალოდ მორწმუნეს ან ღვთისმსახურს მათი „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფისგან“ და, შესაბამისად, არც ამ უკანასკნელ ქმედებას აცხადებს დანაშაულად. ნიშანდობლივია, რომ ამ ნორმის სწორედ ეს „ნაკლი“ რიგი საკანონმდებლო ინიციატივების ფარგლებში უშუალოდ „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფისთვის“ სისხლისსამართლებრივი ან ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესების ერთ-ერთ არგუმენტად იქცა. კერძოდ, მიიჩნეოდა, რომ არსებული საკანონმდებლო მოწესრიგება არ იცავდა ადამიანს ამ-

1 სრული ნორმა: „1. ღვთისმსახურების ან სხვა რელიგიური წესისა თუ ჩვეულების აღსრულებისათვის უკანონოდ ხელის შეშლა, ჩადენილი ძალადობით ან ძალადობის მუქარით, ანდა, თუ მას ახლავს მორწმუნის ან ღვთისმსახურის რელიგიური გრძნობის შეურაცხყოფა, – ისჯება ჯარიმით ან გამასწორებელი სამუშაოთი ვადით ერთ წლამდე ან შინაპატიმრობით ვადით ექვსი თვიდან ერთ წლამდე ანდა თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორ წლამდე. 2. იგივე ქმედება, ჩადენილი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით, – ისჯება ჯარიმით ან შინაპატიმრობით ვადით ერთიდან ორ წლამდე ანდა თავისუფლების აღკვეთით ვადით ერთიდან ხუთ წლამდე, თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე ან უამისოდ.“

გვარი შეურაცხყოფისგან და საჭიროა, რომ ეს „ნაკლი“ სპეციალური ნორმების მიღებით აღმოიფხვრას.² ამ საკანონმდებლო ინიციატივებს, უფრო ვრცლად ქვემოთ დავუბრუნდებით.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობით არც სისხლის სამართლის დანაშაულად და არც ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევად არ მიიჩნევა საკუთრივ „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფა“, მისმა მითითებამ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 155-ე მუხლში, შესაძლოა, ვინმეს სპეკულაციური დასკვნისკენ უბიძგოს. კერძოდ, ხომ არ წარმოადგენდა კანონმდებლის მიზანს არა მხოლოდ რელიგიური წესის შეუფერხებლად აღსრულების, არამედ, გარკვეული თვალსაზრისით, ასევე მორწმუნეთა და ღვთისმსახურთა „რელიგიური გრძნობების“ დაცვა? ან, მეორე მხრივ, შესაძლოა, ეს ნორმა რელიგიის თუ რწმენის ნიშნით დისკრიმინაციული/შეუწყნარებლობის მოტივით დანაშაულის ჩადენის საწინააღმდეგოდ კანონმდებლის მიერ მიღებული არაკომპეტენტური ზომაც კი იყოს. ეს საკითხი უფრო ცხადი იქნებოდა სათანადო სასამართლო პრაქტიკის ან აკადემიური კვლევების არსებობის შემთხვევაში, თუმცა ამ ეტაპზე არსებული გამოცდილება უფრო მკაფიო დასკვნის შესაძლებლობას არ იძლევა.

„რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფა“ პირდაპირ არ არის მითითებული, თუმცა, არსებითად ამ შინაარსის მატარებელია „რეკლამის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის მე-5 პუნქტით გათვალისწინებული „არაეთიკური რეკლამის“ დეფინიციის ერთი ასპექტი. კერძოდ, კანონის თანახმად არაეთი-

2 იხ.: საქართველოს პარლამენტის ადამიანის უფლებათა დაცვისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის კომიტეტის დასკვნა საქართველოს პარლამენტის წევრის იოსებ ჯაჭვლიანის მიერ ინიციატივის წესით წარმოდგენილ საქართველოს კანონის პროექტზე „საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ“ (№07-3/521, 02.12.2015), №947, 02.02.2016.

კურია რეკლამა, რომელიც ფიზიკურ პირთა რელიგიის მიმართ შეურაცხყოფელი სიტყვებისა და შედარებების გამოყენებით არღვევს საყოველთაოდ აღიარებულ ჰუმანურ და ზნეობრივ ნორმებს ან ბღალავს რელიგიურ სიმბოლოებს.³ მითითებული ნორმა, რომ სწორედ „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ შინაარსის მატარებელია, ამაზე მეტყველებს ამ ნორმასთან დაკავშირებული სასამართლო პრაქტიკა, რომელიც მომდევნო ქვეთავში იქნება განხილული.

საქართველოს კანონმდებლობაში ეს ნორმა წარმოადგენს გამოხატვის თავისუფლებისა და „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ დაპირისპირების თვალსაჩინო მაგალითს. შესაბამისად, უკიდურესად მნიშვნელოვანია მასზე ფართო ფოკუსით დაკვირვება, რათა მკაფიოდ განისაზღვროს მისი რეალური შინაარსი და დადგინდეს, თუ რა მასშტაბით შეიძლება შეზღუდოს რელიგიური რწმენისა თუ სინმინდეების დაცვის ინტერესმა გამოხატვის თავისუფლება.

2. მნიშვნელოვანი სასამართლო პრაქტიკა

საქართველოს ეროვნულ სასამართლო პრაქტიკაში გამოხატვის თავისუფლებასა და „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფას“ შორის კონფლიქტთან დაკავშირებით გამორჩეული საქმეა ე.წ. „აიისას საქმე“. ამ საქმის გამორჩეულობა, გარდა იმისა, რომ უშუალოდ გამოხატვის თავისუფლებასა და „რელიგიური გრძნობების“ საკითხს ეხება, იმაშიც მდგომარეობს,

3 სრული ნორმა: „არაეთიკური რეკლამა – რეკლამა, რომელიც ფიზიკურ პირთა ეროვნების, რასის, პროფესიის, სოციალური კუთვნილების, ასაკის, სქესის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური და ფილოსოფიური მრწამსის მიმართ შეურაცხყოფელი სიტყვებისა და შედარებების გამოყენებით არღვევს საყოველთაოდ აღიარებულ ჰუმანურ და ზნეობრივ ნორმებს, ხელყოფს ეროვნულ და მსოფლიო კულტურულ საგანძურში შემავალ ხელოვნების ობიექტებს, ისტორიულ და არქიტექტურულ ძეგლებს, ბღალავს სახელმწიფო სიმბოლიკას (დროშა, გერბი, ჰიმნი), საქართველოს ან სხვა სახელმწიფოს ეროვნულ ვალუტას, რელიგიურ სიმბოლოებს, ფიზიკურ ან იურიდიულ პირებს, მათ საქმიანობას, პროფესიას ან საქონელს.“

რომ ის განხილულია ყველა ინსტანციის ეროვნული სასამართლოს (თბილისის საქალაქო სასამართლო, თბილისის სააპელაციო სასამართლო და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო) და, ასევე, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ.⁴ შესაბამისად, ამ საქმესთან დაკავშირებით განვითარებული სასამართლო მსჯელობები და მიღებული გადაწყვეტილებები საუკეთესო შესაძლებლობაა გამოხატვის თავისუფლებასა და „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფას“ შორის კონფლიქტის შესახებ სასამართლო პრაქტიკაზე დაკვირვებისთვის. მომდევნო ქვეთავებში ეს საკითხები უფრო კონტექსტურად იქნება გაანალიზებული, აქ კი მოკლედ აღვწერთ ეროვნული და საერთაშორისო სასამართლოების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებს.

ამ საქმეში სადავო საკითხს წარმოადგენდა განმცხადებლის (ი/მ „ანი გაჩეჩილაძე“) მიერ კონდომის შეფუთვაზე განთავსებული სარეკლამო წარწერებისა და გამოსახულებების ხასიათი: 1. წარწერა - „ჩამოვკრავდი, მარა ნათლისღებაა“; 2. წარწერა - „ძლევაი საკვირველი“ და გამოსახულება; 3. წარწერა - „სამეფო კარი თამარში“ და გამოსახულება; 4. გამოსახულება - „მაკურთხებელი ხელი“. ყველა ეს წარწერა და გამოსახულება ქალაქ თბილისის მუნიციპალიტეტის მერიის ზედამხედველობის საქალაქო სამსახურის შეფასებით წარმოადგენდა არაეთიკურ რეკლამას და, შესაბამისად, განმცხადებლის მხრიდან ადგილი ჰქონდა რეკლამის წარმოებისა და გავრცელების წესის დარღვევას.

თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2018 წლის 2 მაისის დადგენილებით ი/მ „ანი გაჩეჩილაძე“ ცნობილი იქნა სამართალდამრღვევად საქართველოს ადმინისტრაციულ სა-

4 საქმის მნიშვნელობის შესახებ ასევე იხ.: Gegenava, D., *Insults to Religious Feelings v. Freedom of Expression: Lessons from Aïssa's Case*, *Studia z Prawa Wyznaniowego*, 2022, Vol. 25, 91-105.

მართალდარღვევათა კოდექსის 159-ე მუხლის პირველი ნაწილით (რეკლამის დაკვეთის, წარმოებისა და გავრცელებისათვის დადგენილი წესების დარღვევა) და ადმინისტრაციული სახდელის სახით განესაზღვრა ჯარიმა - 500 (ხუთასი) ლარის ოდენობით. ასევე, აეკრძალა ზემოთ აღწერილი რეკლამების გავრცელება/ განთავსება და დაევალა უკვე გავრცელებული/განთავსებული რეკლამების ბაზრიდან ამოღება.⁵

საქალაქო სასამართლოს განმარტებით, განმცხადებლის მიერ პროდუქტზე განთავსებული რეკლამები - წარწერები და გამოსახულებები არაეთიკური იყო, რადგან რელიგიის მიმართ შეურაცხმყოფელი სიტყვებისა და შედარებების გამოყენებით არღვევდა საყოველთაოდ აღიარებულ ჰუმანურ და ზნეობრივ ნორმებს, ასევე, ხელყოფდა რელიგიურ სიმბოლოებს და ეროვნულ და ისტორიულ საგანძურს, ძეგლებს.⁶ განმცხადებელმა ეს დადგენილება გაასაჩივრა თბილისის სააპელაციო სასამართლოში.

თბილისის სააპელაციო სასამართლომ, 2018 წლის 15 ივნისის დადგენილებით ი/მ „ანი გაჩეჩილაძის“ სააპელაციო საჩივარი არ დააკმაყოფილა და ძალაში დატოვა პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ მიღებული დადგენილება.⁷

სააპელაციო სასამართლომ განმარტა, რომ გამოხატვის თავისუფლების წინააღმდეგ „რეკლამის შესახებ“ საქართველოს კანონით დაწესებული შეზღუდვა ემსახურებოდა საზოგადოებრივი მორალისა და პირთა რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფისგან დაცვას. ასევე, განმარტა, რომ უშუალოდ „შეურაცხყოფის“ შეფასებისას იხელმძღვანელა კრიტერიუმით - სა-

5 თბილისის საქალაქო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა კოლეგიის, 2018 წლის 4 მაისის №4/3070-18 დადგენილება.

6 იქვე, § 16.

7 თბილისის სააპელაციო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის, 2018 წლის 15 ივნისის, №4ა/291-18 დადგენილება.

შუალოსტატისტიკური გონიერი ადამიანისთვის აქვს თუ არა კონკრეტულ ქმედებას შეურაცხყოფელი დატვირთვა საქმის განხილვის მომენტისთვის. ხოლო „რელიგიურ გრძნობებთან“ მიმართებით აღნიშნა, რომ ამ შემთხვევაში უმთავრესი კრიტერიუმი იქნებოდა „თავდასხმის ობიექტის“ სტატუსი, ანუ რამდენად ცენტრალური ან სიმბოლური ფიგურაა ის კონკრეტული რელიგიისთვის. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ სამი წარწერა და გამოსახულება („ჩამოვკრავდი, მარა ნათლისღებაა“, „სამეფო კარი თამარში“ და „მაკურთხელებელი ხელი“) გარდაუვალად იწვევდნენ მართლმადიდებელი აღმსარებლობის პირთა რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფას, ხოლო მეოთხე („ძლევაი საკვირველი“) ხელყოფდა საზოგადოებრივ ღირებულებებს და ზნეობრივ წარმოდგენებს.⁸ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებული ეს დადგენილება საბოლოოა და არ საჩივრდება.

საქართველოს საერთო სასამართლოებში დავის დასრულების შემდეგ, 2019 წლის 10 მაისს, განმცხადებელმა კონსტიტუციური სარჩელით მიმართა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს. განმცხადებელმა საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლთან (აზრის, ინფორმაციის, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა და ინტერნეტის თავისუფლების უფლებები), მე-20 მუხლთან (შემოქმედების თავისუფლება, კულტურული მემკვიდრეობა) და 31-ე მუხლთან (საპროცესო უფლებები) მიმართებით გაასაჩივრა „რეკლამის შესახებ“ საქართველოს კანონის, საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის და საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ცალკეული ნორმების კონსტიტუციურობა. კერძოდ, (1) „რეკლამის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის პირველი პუნქტი (რეკლამის ცნება) და მე-5 პუნქტი (არაეთიკური რეკლამის ცნება); (3) ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 159-ე მუხლის პირველი პუნ-

⁸ იქვე.

ქტი (რეკლამის დაკვეთის, წარმოებისა და გავრცელებისათვის დადგენილი წესების დარღვევა. მისი ნორმატიული შინაარსი, რომელიც პასუხისმგებლობას აწესებს არაეთიკურ რეკლამასთან დაკავშირებით „რეკლამის შესახებ“ საქართველოს კანონით დადგენილი წესების დარღვევისათვის); და (4) სისხლის სამართლის კოდექსის 343-ე მუხლი (პასუხისმგებლობა საქართველოს სახელმწიფო გერბის ან დროშის შებღალვისთვის). სასარჩელო მოთხოვნის ძირითად არსს გასაჩივრებული ნორმების გამოხატვის თავისუფლებასთან წინააღმდეგობა და, შესაბამისად, მათი არაკონსტიტუციურად ცნობა წარმოადგენდა.⁹

საკონსტიტუციო სასამართლომ სარჩელი არსებითად განსახილველად მხოლოდ ნაწილობრივ მიიღო. კერძოდ, სასარჩელო მოთხოვნის იმ ნაწილში, რომელიც შეეხებოდა საქართველოს კონსტიტუციის მე-17, მე-20 და 31-ე მუხლის მე-9 პუნქტის პირველ წინადადებასთან მიმართებით საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსისა და საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის სადავო ნორმების კონსტიტუციურობას.¹⁰ თუმცა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების მიღებამდე, 2021 წლის 22 ივლისს, საკუთარი გადაწყვეტილება გამოაცხადა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ, რომელსაც განმცხადებელმა 2018 წლის 13 დეკემბერს მიმართა.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ საქმეზე - გაჩეჩილაძე საქართველოს წინააღმდეგ, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის (გამოხატვის თავისუფლება) დარღვევა დაადგინა. განმცხადებლის მიერ წარდგენილი საჩივრის თანახმად ადგილი ჰქონდა გაუმართლებელ

9 კონსტიტუციური სარჩელი „ანი გაჩეჩილაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1423, 10.05.2019.

10 საოქმო ჩანაწერი საქმეზე „ანი გაჩეჩილაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/15/1423, 24.10.2019.

ჩარევას მის გამოხატვის თავისუფლებაში, მის წინააღმდეგ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმის წარმოებისა და შედეგად წარმოშობილი სანქციების გამო სოციალურ მედიაში და მომჩივნის მიერ წარმოებული კონდომების შეფუთვაზე იმ გამოსახულებების გავრცელებაზე, რომლებიც ეროვნულმა სასამართლოებმა მიიჩნიეს არაეთიკურ რეკლამად. სასამართლომ განმარტა, რომ ის ეჭვის ქვეშ აყენებდა ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილებებში იმ ცხად ქვეტექსტს, რომ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წევრების მოსაზრებებს ეთიკის შესახებ აქვთ უპირატესი ძალა კონვენციითა და საქართველოს კონსტიტუციით დაცული სხვადასხვა ღირებულების დაბალანსებისას. ასეთი ქვეტექსტი ეწინააღმდეგებოდა არა მხოლოდ საერთაშორისო სტანდარტებს, არამედ, ასევე, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკას, რომლის თანახმადაც, დაუშვებელი იყო კონკრეტული პირების ან პირთა ჯგუფების ეთიკური ნორმების ან მსოფლმხედველობის თავს მოხვევა საზოგადოების სხვა ჯგუფებზე სახელმწიფო დაწესებულებების, მათ შორის, სასამართლოების მეშვეობით. სასამართლომ აღნიშნა, რომ პლურალისტურ დემოკრატიულ საზოგადოებაში, მან, ვინც რელიგიის თავისუფლების უფლებით სარგებლობს, უნდა მოითმინოს და მიიღოს სხვების მხრიდან მისი რელიგიური მრწამსის უარყოფა და მათი რწმენისადმი მტრული დოქტრინების გავრცელებაც კი. სასამართლომ უმნიშვნელოდ მიიჩნია საქართველოს ეროვნული სასამართლოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების საფუძვლები და აღნიშნა, რომ ისინი საკმარისი არ იყო კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პარაგრაფით გათვალისწინებული ჩარევის გასამართლებლად. შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევას.¹¹

11 Ana Gachechiladze v. Georgia, no. 2591/19, ECTHR, 22 July 2021, § 62-63.

ყოველივე ზემოთ აღწერილის გათვალისწინებით, ეს საქმე მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს საქართველოს საკანონმდებლო და სასამართლო პრაქტიკის ფარგლებში გამოხატვის თავისუფლებასა და „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფას“ შორის არსებული წინააღმდეგობის შესასწავლად. მისი კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ღირებულება ისიცაა, რომ საქმეზე მსჯელობისას, როგორც თბილისის სააპელაციო სასამართლომ, ასევე ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ გარკვეულწილად მიუთითა გამოხატვის თავისუფლებასა და რელიგიისა და რწმენის თავისუფლებას შორის დაპირისპირების შესაძლებლობაზე მორწმუნეთა „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ კონტექსტში. ამ უმნიშვნელოვანეს საკითხს ჩვენ მოგვიანებით დავუბრუნდებით.

3. წარუმატებელი საკანონმდებლო ინიციატივები

ზემოთ მოხმობილი ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისი ნორმები და სასამართლო პრაქტიკა სათანადო წარმოდგენას ქმნის საქართველოში „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფასთან“ დაკავშირებით მოქმედ სამართლებრივ ჩარჩოზე. ეს ჩარჩო შესაძლებელია დახასიათდეს, როგორც ერთგვარი არაპირდაპირი საკანონმდებლო მოწესრიგება, რითაც ის განსხვავდება „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ პირდაპირი აკრძალვისგან. რა თქმა უნდა, არაპირდაპირობა ამ საკანონმდებლო მოწესრიგების ერთადერთი და სრულყოფილად გამომხატველი ნიშანი არ არის. მის უფრო ფართო და სიღრმისეულ შეფასებას სტატიის დასკვნით ნაწილში შევეცდებით. აქ კი, გვსურს აგრეთვე მოკლედ აღვწეროთ ის ძირითადი საკანონმდებლო ინიციატივები, რომლებიც, მართალია, მოქმედ კანონმდებლობად არ იქცა, თუმცა მათზე დაკვირვება უდავოდ მათებს სიცხადეს საქართველოში „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ პირდაპირ აკრძალვასთან დაკავშირებულ საჯარო შეხედულებებს.

მსგავსი შინაარსის ინიციატივით საქართველოს პარლამენტს პირველად შინაგან საქმეთა სამინისტრომ მიმართა, 2013 წელს. წარდგენილი კანონპროექტის - „საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში ცვლილებების შეტანის შესახებ“, თანახმად, კოდექსს ემატებოდა 169¹-ე მუხლი, რომელიც ადმინისტრაციულ პასუხისმგებლობას აკისრებდა პირს შემდეგი სახის ქმედებებისთვის: (1) ღვთისმსახურების ან/და სხვა რელიგიური წესისა თუ ჩვეულების აღსრულებისათვის უკანონოდ ხელის შეშლის და რელიგიური შენობების ან სხვა სინძინდების დაზიანებისთვის; (2) რელიგიური სინძინდების, რელიგიური ორგანიზაციის, ღვთისმსახურის ან მორწმუნის მიმართ სიძულვილის საჯაროდ გამოხატვის ან/და სხვაგვარი დამამცირებელი ქმედებისთვის, რაც მიზნად ისახავს მორწმუნეთა რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფას; (3) რელიგიური შუღლის და სიძულვილის საჯაროდ გამოხატვის ან/და ამგვარი ქმედებისკენ საჯაროდ მოწოდებისთვის.¹² საქართველოს სახალხო დამცველისა და სახალხო დამცველთან არსებული რელიგიათა საბჭოს გარდა¹³, ეს ინიციატივა მკაცრად უარყოფითად შეაფასეს საზოგადოებრივმა ორგანიზაციებმა და საქართველოს პარლამენტს მოუწოდეს, არ მიეღო ინიცირებული ცვლილებები.¹⁴ შედეგად, კანონპროექტის განხილვა შეჩერდა.¹⁵

12 საქართველოს სახალხო დამცველის განცხადება ადამიანის რწმენისა და აღმსარებლობისთვის ხელის შეშლის ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევად გამოცხადებასთან დაკავშირებით, 06.11.2013 (წყარო: <https://ombudsman.ge/geo/akhali-ambebi/1934-gancxadeba-adamianis-rwmenisa-da-agm-sareblobistvis-xelis-sheshlis-administraciul-samartaldargvevad-gamocxade-bastan-dakavshirebit> (ნანახია: 10.01.2025)).

13 იქვე.

14 საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ერთობლივი განცხადება: „საზოგადოებრივი ორგანიზაციები საქართველოს პარლამენტს მოუწოდებენ, არ მიიღოს კანონი, რომელიც ადმინისტრაციულ პასუხისმგებლობას აწესებს მორწმუნეთა რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფისათვის“, 02.11.2013 (წყარო: <https://gyla.ge/post/sazogadoebrivi-organizaciebi-saqartvelos-parlaments-mout-sodeben-ar-miighos-kanoni-romelic-administraciul-pasukhismgeblobas-at-sesebs-mortsmuneta-religiuri-grdznobebis-sheurackhyofisatvis-24> (ნანახია: 10.01.2025)).

15 საქართველოს სახალხო დამცველის 2013 წლის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, გვ.: 293-294.

2015 წელს საქართველოს პარლამენტს წარედგინა კანონპროექტი „საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ“. პროექტი ითვალისწინებდა კოდექსისთვის 166¹-ე მუხლის დამატებას, რომლის მიხედვითაც 300-დან 1000 ლარამდე ოდენობით დაჯარიმებას გამოიწვევდა ორი სახის ქმედება: (1) რელიგიური სინდინდეების, რელიგიური ორგანიზაციის, ღვთისმსახურის და მორწმუნის მიმართ სიძულვილის საჯაროდ გამოხატვა ან/და ისეთი მასალის გამოქვეყნება ან ჩვენება, რომელიც მიზნად ისახავს მორწმუნეთა გრძნობების შეურაცხყოფას; და (2) რელიგიური შენობების და სხვა რელიგიური სინდინდეების წაბილწვა, მასზე ნებისმიერი წარწერის გაკეთება ან დაზიანება.¹⁶ ეს კანონპროექტიც მწვავე საჯარო კრიტიკის საგნად იქცა, მათ შორის, საერთაშორისო დონეზე.¹⁷ თავის მხრივ, წარდგენილი პროექტი უარყოფითად შეაფასა საქართველოს პარლამენტის ადამიანის უფლებათა დაცვისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის კომიტეტმა, რომლის დასკვნის თანახმადაც კანონპროექტის დებულებების შინაარსი ბუნდოვანი იყო, ხოლო ფორმულირებები შესაცვლელი.¹⁸ შესაბამისად, პარლამენტმა კანონპროექტი არ განიხილა, მოგვიანებით კი ის უკან იქნა გახმობილი შემდგომი დახვეწისა და დამატებით კონსულტაციების გამართვის საფუძველით.¹⁹

16 საქართველოს კანონის პროექტი „საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ“, №07-3/521, 02.12.2015.

17 მაგალითად, იხ.: Amnesty International Public Statement - Georgia: Draft legislation on “insulting religious feelings” will undermine freedom of expression, 3 February 2016 (Index: EUR 56/3387/2016, წყარო: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur56/3387/2016/en/> (ნანახია: 10.01.2025)).

18 საქართველოს პარლამენტის ადამიანის უფლებათა დაცვისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის კომიტეტის დასკვნა საქართველოს პარლამენტის წევრის, იოსებ ჯაჭვლიანის მიერ ინიციატივის წესით წარმოდგენილ საქართველოს კანონის პროექტზე „საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ“ (№07-3/521, 02.12.2015), №947, 02.02.2016.

19 საქართველოს პარლამენტის წევრის, იოსებ ჯაჭვლიანის წერილი, საქართველოს პარლამენტის ბიუროს, №1238, 10.02.2016.

2018 წელს საქართველოს პარლამენტს კიდევ ერთხელ წარედგინა საქართველოს კანონის პროექტი იდენტური შინაარსით, თუმცა, ამჯერად უკვე „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებების შეტანის შესახებ“. ინიცირებული ცვლილება ითვალისწინებდა კოდექსისთვის ახალი 155¹-ე მუხლის დამატებას (კოდექსის მოქმედი 155-ე მუხლის - რელიგიური წესის აღსრულებისათვის უკანონოდ ხელის შეშლა, მომდევნოდ), რომლის მიხედვითაც ჯარიმით ან 2 წლამდე ვადით თავისუფლების აღკვეთით ისჯებოდა იგივე ქმედებები, რაც წინა ინიციატივის ფარგლებში მხოლოდ ადმინისტრაციულ პასუხისმგებლობას იწვევდა (იხ. ზემოთ).²⁰ იმის გათვალისწინებით, რომ ახალი ინიციატივა „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ პირდაპირ კრიმინალიზებას ისახავდა მიზნად, მას წინა ინიციატივებზე უფრო მკაცრი საჯარო კრიტიკა დაუპირისპირდა.²¹ რამდენიმე წლის მანძილზე საკომიტეტო განხილვების მრავალჯერ გადადების შემდეგ, საქართველოს პარლამენტმა ეს კანონპროექტიც განუხილველი დატოვა.

გარდა აქ მოხმობილი საკანონმდებლო ინიციატივებისა, ასევე ხშირია „ქართული ოცნების“ ხელისუფლების წარმომადგენლების მიერ გაკეთებული ზეპირი განცხადებები მოქმედი კანონმდებლობის გამკაცრებისა და „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ აკრძალვის შესახებ.²² ეს ყოველივე

20 საქართველოს კანონის პროექტი „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებების შეტანის შესახებ“, №07-3/145, 26.03.2018.

21 მაგალითად, იხ.: „არა-ფობიას!“ რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფისათვის დასჯის შესახებ ინიციატივის თაობაზე (წყარო: <https://tdi.ge/ge/statement/ara-pobias-religiuri-grznobebis-sheuracxqopisatvis-dasjis-shesaxe-iniciativis-> (ნანახია: 10.01.2025)).

22 მაგალითად, იხ.: საქართველოს პრემიერ-მინისტრი ირაკლი კობახიძის განცხადება - „ვფიქრობ, საჭიროა კანონმდებლობის უფრო მკაცრად მოწესრიგება, რათა მომავალში არავის რელიგიური გრძნობები არ იყოს შეურაცხყოფილი“, 06.02.2024 (წყარო: <https://1tv.ge/news/irakli-kobakhidze-vfiqrob-sachiroa-kanonmdblobis-ufro-mkacrad-mowesrigeba-rata-momavalshi-aravis-religiuri-grdznobebi-ar-iyos-sheurackhyofili/> (ნანახია- 10.01.2025)).

ნათლად მეტყველებს იმ ფაქტზე, რომ ხელისუფლება ამგვარ საკანონმდებლო მოწესრიგებას გამოხატვის თავისუფლების ხელმყოფად არ მიჩნევს და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო პრინციპებისა და ეროვნული - კონსტიტუციური, გარანტიების უგულებელყოფით პერიოდულად ცდილობს სისხლის სამართლით გათვალისწინებულ დანაშაულად ან ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევად დააკანონოს „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფა“.

საგულისხმოა ასევე ის გარემოებაც, რომ ამგვარი კანონპროექტები თუ განცხადებები, როგორც წესი, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ არის ინიცირებული ან მხარდაჭერილი,²³ განსხვავებით სხვა რელიგიური გაერთიანებების საწინააღმდეგო პოზიციისგან.²⁴ შესაბამისად, მცდარი არ იქნება იმის მტკიცება, რომ ხელისუფლება და მსგავსი ინიციატივების სხვა ავტორები, „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ აკრძალვის მოთხოვნისას ჩვეულებრივ გულისხმობენ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის „დაცვას“.²⁵ შესაბამისად, ეს ინიციატივები შორს სცდება ყველა რელიგიისა თუ ინდივიდუალური მორწმუნის თანასწორი „დაცვის“ მიზანს. ამგვარად, ზემოთ მოხმობილი საკანონმდებლო ინიციატივები

23 მაგალითად, იხ.: საპატრიარქოს ტახტის მოსაყდრის, სენაკისა და ჩხორიწყის მიტროპოლიტი შიოს განცხადება - „ხომ არ არის დრო, კანონში აისახოს რელიგიური და ეროვნული გრძნობების შეურაცხყოფის ცნება?“, 05.06.2021 (წყარო: <https://publika.ge/khom-ar-aris-dro-kanonshi-aisakhos-religiuri-dacvav-nuli-grdznobebis-sheurackhyofis-cneba-mitropoliti-shio/> (ნანახია: 10.01.2025)).

24 სახალხო დამცველთან არსებული რელიგიათა საბჭოს განცხადება: ვგმობთ ძალადობას, არ მივესალმებით რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის შესახებ კანონის ინიციატივას, 10.06.2021 (წყარო: <https://www.ombudsman.ge/geo/akhali-ambebi/sakhalkho-datsveltan-arsebuli-religiata-sabchos-gantskhadeba-vgmobt-dzaladobas-ar-mivesalmebit-religiuri-grdznobebis-sheuratskhqofis-shesakheb-kanonis-initsiativias> (ნანახია: 10.01.2025)).

25 იხ.: განმარტებითი ბარათი საქართველოს კანონის პროექტზე „საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ“, №07-3/521, 02.12.2015; და განმარტებითი ბარათი საქართველოს კანონის პროექტზე „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ“, №07-3/145, 26.03.2018.

არა მხოლოდ გამოხატვის თავისუფლებისთვისაა გამოწვევა, არამედ, ასევე, თანასწორობის უფლებისთვისაც.

და ბოლოს, „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ წინააღმდეგ სისხლის სამართლის კანონმდებლობით ბრძოლა ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სტანდარტებს.²⁶ მსგავსი კანონმდებლობა და მასზე დაფუძნებული მართლმსაჯულება ჩვეულებრივ კონტრპროდუქტიულია და სიძულვილის გარემოს ჩამოყალიბებას უფრო უწყობს ხელს, ვიდრე მის აღმოფხვრას. ამის ერთ-ერთი მიზეზი, ისიცაა, რომ, შესაძლოა, თავად სამართალდამცავ ინსტიტუტებს ახასიათებდეთ მიკერძოებული დამოკიდებულებები, რაც შერჩევით სამართალს და დაუსჯელობას წაახალისებს. გარდა ამისა, სიძულვილის ადვოკატირების (Advocacy of Hatred), მკრეხელობის (Blasphemy), ან „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ და სხვა მსგავსი დანაშაულების წინააღმდეგ მიმართულმა კანონებმა, ახასიათებთ რა სუბიექტურობა და ბუნდოვანება, შეიძლება გამოიწვიოს რელიგიური თემების პირდაპირი მარგინალიზაცია.²⁷

4. გამოხატვის თავისუფლება vs. „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფა“

ე.წ. „აიისას საქმეში“ თბილისის საქალაქო და სააპელაციო სამართლოები „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფას“ (დამოუკიდებლად და, ასევე, საზოგადოებრივი მორალის კონცეფციის ფარგლებში) დაეყრდნენ, როგორც გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის ლეგიტიმურ მიზანს. შესაბამისად, ჩვენი

26 Freedom of Religion or Belief, Report of the UN Special Rapporteur on freedom of religion or belief, A/HRC/40/58, UN General Assembly, 5 March 2019, p.: 15.

27 Hatred on the Basis of Religion or Belief, Report of the UN Special Rapporteur on freedom of religion or belief, A/HRC/55/47, UN General Assembly, 8 January 2024, p.: 11.

მიზანია, სასამართლოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების ანალიზის საფუძველზე, პასუხი გავცეთ ორ კითხვას. კერძოდ, როგორ განმარტეს სასამართლოებმა (1) გამოხატვის თავისუფლების ფარგლები და მისი შეზღუდვის ლეგიტიმური მიზნები და (2) როგორ განმარტეს „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ კონცეფცია, როგორც გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის ლეგიტიმური მიზანი. საქართველოს სასამართლოების მიდგომა ასევე კრიტიკულად იქნება შეფასებული ევროპული სასამართლოს მიერ ამავე საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილების ფონზე.

4.1. გამოხატვის თავისუფლების ფარგლები

თბილისის საქალაქო სასამართლომ საქმეში არსებული ოთხივე სადავო რეკლამა (გამოსახულება და წარწერა) მიიჩნია არაეთიკურად, რადგან რელიგიის მიმართ შეურაცხმყოფელი სიტყვებისა და შედარებების გამოყენებით ისინი არღვევდნენ საყოველთაოდ აღიარებულ ჰუმანურ და ზნეობრივ ნორმებს და, ასევე, ხელყოფდნენ რელიგიურ სიმბოლოებს და ეროვნულ და ისტორიულ საგანძურს, ძეგლებს.²⁸ გამოხატვის თავისუფლებასთან დაკავშირებით კი საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლის მოხმობით,²⁹ რომელიც სასამართლომ ადა-

28 Supra note 6.

29 საქმის განხილვის პერიოდში გამოხატვის თავისუფლება გარანტირებული იყო საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლით. 2018 წლის 23 მარტის ცვლილებების შემდეგ, ეს უფლება გარანტირებულია საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლით (აზრის, ინფორმაციის, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა და ინტერნეტის თავისუფლების უფლებები). საქმის განხილვის პერიოდში მოქმედი ნორმა: „1. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, გამოთქვას და გაავრცელოს თავისი აზრი ზეპირად, წერილობით ან სხვაგვარი საშუალებით. 2. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები თავისუფალია. ცენზურა დაუშვებელია. 3. სახელმწიფოს ან ცალკეულ პირებს არა აქვთ მასობრივი ინფორმაციის ან მისი გავრცელების საშუალებათა მონოპოლიზაციის უფლება. 4. ამ მუხლის პირველ და მეორე პუნქტებში ჩამოთვლილ უფლებათა განხორციელება შესაძლებელია კანონით შეიზღუდოს ისეთი პირობებით, რომლებიც აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში სახელმწიფო უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, სხვათა უფლებებისა და ღირსების დასაცავად, კონფიდენციალურად აღიარებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად ან სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად.“

მიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის და შესაბამისი სასამართლო პრაქტიკის ფონზე განმარტა, აღნიშნა:

„ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა კონვენციის მე-10 მუხლის თანახმად ყველასთვის გარანტირებულია გამოხატვის თავისუფლება, თუმცა ხსენებული მუხლის მე-2 პუნქტით დადგენილია ის შეზღუდვები, რასაც ამ თავისუფლების შეზღუდვა შეიძლება დაექვემდებაროს, კერძოდ, „ამ თავისუფლებათა განხორციელება, რამდენადაც ის განუყოფელია შესაბამისი ვალდებულებისა და პასუხისმგებლობისგან, შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ წესებს, პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ... მორალის დაცვის მიზნით, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებების დასაცავად“.³⁰

თბილისის სააპელაციო სასამართლომ, რომელმაც არ დააკმაყოფილა ი/მ „ანი გაჩეჩილაძის“ საჩივარი და უცვლელად დატოვა საქალაქო სასამართლოს მიერ მიღებული დადგენილება, გამოხატვის თავისუფლების ფარგლებთან მიმართებით განმარტა, რომ ზოგადად ეს უფლება არ შეიძლება გაგებულ იქნეს თავისუფლების საყოველთაო კანონის მიღმა და, შესაბამისად, ნებისმიერი სუბიექტი თავისუფალია მანამ, სანამ მისი უფლების განხორციელებით, ზიანი არ ადგება სხვათა უფლებას. უშუალოდ სადავო საკითხის კონტექსტში კი აღნიშნა:

„ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის საპირწონედ, სხვა მიზნებთან ერთად, აღიარებს საზოგადოებრივი მორალისა

30 Supra note 5, გვ.: 6.

და პირთა რელიგიური გრძნობების დაცვის მიზნებს, რაც ნიშნავს იმას, რომ, მიუხედავად იმისა, გვხვდება თუ არა ისინი სახელდებით საქართველოს ეროვნულ კანონმდებლობაში, სასამართლო ვალდებულია, იხელმძღვანელოს ზემოხსენებული სტანდარტით და დაიცვას კონვენციითა და სასამართლოს პრაქტიკით აღიარებული უფლებები.“³¹

შესაბამისად, თბილისის სააპელაციო სასამართლომ, საქალაქო სასამართლოს მსგავსად, დაადგინა, რომ „რეკლამის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული შეზღუდვა ემსახურებოდა სწორედ საზოგადოებრივი მორალის და პირთა რელიგიური გრძნობების დაცვის მიზნებს.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ საქმეზე - გაჩეჩილაძე საქართველოს წინააღმდეგ, მიღებულ გადაწყვეტილებაში აღიარა, რომ ადგილი ჰქონდა განმცხადებლის გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევას, რაც გათვალისწინებული იყო „რეკლამის შესახებ“ საქართველოს კანონით. იმასთან დაკავშირებით, ემსახურებოდა თუ არა შეზღუდვა ლეგიტიმურ მიზანს, სასამართლომ განმარტა, რომ კონვენციის მე-10(2) მუხლის მიზნებისთვის, მორალის ცნებაზე ევროპული კონსენსუსის არარსებობის გათვალისწინებით, სასამართლო მზადაა, დაეთანხმოს მოპასუხე მთავრობას, რომ ჩარევა ემსახურებოდა ლეგიტიმურ მიზანს კონვენციის მე-10(2) მუხლის მნიშვნელობით.³²

ამგვარად, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის შეფასებისას აღიარა, რომ საქართველოს სასამართლოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები აკმაყოფილებდა ორ კრიტერიუმს - ჩარევა „გათვალისწინებული იყო კანონით“ და „ემსახურებოდა ლე-

31 Supra note 7, გვ.: 18.

32 Supra note, 11, § 45-48.

გიტიმური მიზნის მიღწევას“. თუმცა სასამართლომ არ გაიზიარა მოპასუხე მთავრობის არგუმენტები მესამე კრიტერიუმთან - „წარმოადგენდა თუ არა ჩარევა აუცილებლობას დემოკრატიულ საზოგადოებაში“, დაკავშირებით და საქართველოს ეროვნული სასამართლოებისგან განსხვავებით, დაადგინა, რომ განხორციელებული ჩარევა ამ უკანასკნელს არ აკმაყოფილებდა და, შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევას.³³ უფრო კონკრეტულად, ევროპული სასამართლოს კრიტიკული შეფასება დაიმსახურა საზოგადოებრივი მორალისა და „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ იმ გაგებამ, რომელიც თბილისის საქალაქო და სააპელაციო სასამართლოებმა ჩამოაყალიბეს.

4.2. „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ კონცეფცია

უპირველეს ყოვლისა, უნდა შევხვით ი/მ „ანი გაჩეჩილაძის“ მიერ პროდუქტზე დატანილი და გავრცელებული რეკლამის ხასიათს. ამასთან დაკავშირებით თბილისის სააპელაციო სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ავტორმა ვერ წარმოადგინა იმის მტკიცებულებები (ინფორმაცია საჯარო შეხვედრის, სემინარის, ტრენინგის დისკუსიის ან სხვა აქტივობის შესახებ), რაც დაადასტურებდა, რომ რეკლამა ემსახურებოდა საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვან საკითხებზე ცნობიერების ამაღლების მიზნებს. შესაბამისად, დადგენილად მიიჩნია, რომ რეკლამას მხოლოდ კომერციული ხასიათი ჰქონდა და, ამდენად, ის გამოხატვის თავისუფლების კომერციული მიზნების ფარგლებში უნდა შეფასებულიყო.³⁴

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ მას მხედველობიდან არ გამორჩენია განმცხადებლის მიერ შიდასახელმწიფოებრივ დონეზე იმის ვერ განმარტება,

33 Supra note, 11, § 49-63.

34 Supra note 7, გვ.: 22.

თუ რატომ ან როგორ დაიწყო ან ხელი შეუწყო საჯარო დებატებს პროდუქციაზე განთავსებულმა რეკლამამ. თუმცა, თბილისის სააპელაციო სასამართლოსგან განსხვავებით, აღიარა, რომ რეკლამის მიზანი მართლაც იყო ზოგადი ინტერესის სხვადასხვა საკითხებთან დაკავშირებული საჯარო დებატების დაწყება ან/და ამ დებატებში წვლილის შეტანა. კერძოდ:

„ბრენდის დეკლარირებული მიზანი, გამოთქმული მისი დაწყების დროს, იყო სტერეოტიპების მსხვრევა და „სქესისა და სექსუალობის სათანადო აღქმის ხელშეწყობა“. მომჩივნის მიერ გამოყენებული რამდენიმე გამოსახულება ეხებოდა ერთი და იმავე სქესის წევრების ურთიერთობებს. გარდა ამისა, ბრენდის მიერ გამოყენებული რამდენიმე დიზაინი, როგორც ჩანს, წარმოადგენდა სოციალურ, ასევე პოლიტიკურ კომენტარს სხვადასხვა მოვლენასა თუ საკითხზე.“³⁵

შესაბამისად, სასამართლომ აღნიშნა, რომ იმ პირობებში, როდესაც გამოხატვა საზოგადოებრივი ინტერესის საკითხებზე დებატებში, სულ მცირე, ნაწილობრივ ჩართულობას მაინც ემსახურება, ეროვნული სახელმწიფოსთვის მინიჭებული შეფასების თავისუფლების ფარგლები ინტერპრეტირებული უნდა იქნეს ვიწროდ, განსხვავებით იმ შემთხვევისაგან, როდესაც რეკლამა მხოლოდ კომერციულ მიზნებს ემსახურება, როგორც ამას მოპასუხე მთავრობა ამტკიცებდა.

შემდეგი საკითხი, რომელთან მიმართებითაც საქართველოს ეროვნული სასამართლოებისა და ევროპული სასამართლოს მიდგომები განსხვავებული აღმოჩნდა, იყო იმის შეფასების კრიტერიუმი, თუ როგორ უნდა განისაზღვროს, კონკრეტული ქმედება მართლაც შეურაცხყოფს თუ არა საზოგადოებრივ მორალსა და „რელიგიურ გრძნობებს“. თბილისის სააპელა-

35 Supra note, 11, § 55, 57.

ციო სასამართლომ ამის კრიტერიუმად დაადგინა ტესტი - „საშუალოსტატისტიკური გონიერი ადამიანის გადმოსახედიდან, აქვს თუ არა კონკრეტულ ქმედებას შეურაცხმყოფელი დატვირთვა საქმის განხილვის დროისთვის“ და უარყო იმ მასშტაბის ზოგადი შეფასების აუცილებლობა - „უნდა ჰქონდეს თუ არა კონკრეტულ ქმედებას შეურაცხმყოფელი დატვირთვა“, ან „გამართლებულია და მისასალმებელია თუ არა ასეთი შეხედულების არსებობა“.³⁶ ხოლო „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფასთან“ დაკავშირებით განმარტა:

„რასაკვირველია, ყველა სახის რელიგიური სიმბოლოსა თუ პიროვნების გამოხატვა სარეკლამო მასალაზე არ შეიძლება მიჩნეულ იქნას საჯარო მორალთან წინააღმდეგობრივ ქმედებად. თუმცა ქმედება, რომელიც შეიძლება დაექვემდებაროს კანონის საფუძველზე შეზღუდვას, თავისი ფორმითა და შინაარსით განსაკუთრებულად შეურაცხმყოფელი უნდა იყოს და ასეთად აღიქმებოდეს მესამე, დამოუკიდებელი შემფასებლისთვისაც. უმთავრესი კრიტერიუმი, რითაც შეიძლება გამოვარჩიოთ რელიგიის, რელიგიური ფიგურის, ძეგლის შეურაცხყოფა, არის ის გარემოება, თუ კონკრეტულად ვინ არის „თავდასხმის ობიექტი“. როგორც წესი, ეს უნდა იყოს რელიგიის უშუალოდ ცენტრალური ფიგურა, რომელიც მთლიანად რელიგიასთან/ მსოფლმხედველობასთან ასოცირდება. ასევე, შესაძლოა, შეურაცხყოფა მიმართული იყოს იმ სუბიექტის მიმართ, ვინც თვალნათლივ წარმოადგენს ამ რელიგიას ან სიმბოლურად ასოცირდება მასთან.“³⁷

ამ კრიტერიუმებზე დაყრდნობით, თბილისის სააპელაციო სასამართლომ (საქალაქო სასამართლოს მსგავსად) საზოგადოებრივი მორალის ხელმყოფ და „რელიგიური გრძნობე-

36 Supra note 7, გვ.: 19.

37 იქვე., გვ.: 21.

ბის შეურაცხმყოფელ“ გამოხატვად მიიჩნია პროდუქტზე განთავსებული და გავრცელებული ოთხივე რეკლამა. ამასთან, დააკონკრეტა, რომ ისინი გარდაუვალად იწვევდა მართლმადიდებელ ქრისტიანთა „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფას“ და ემსახურებოდა მათ აშკარა, პირდაპირ და განზრახ დაცინვასა და დამცირებას.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ კი თბილისის სააპელაციო სასამართლოს ამ მსჯელობის საპირისპიროდ განმარტა:

„სასამართლო ეჭვის ქვეშ აყენებს ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილებებში იმ ცხად ქვეტექსტს, რომ ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის წევრების მოსაზრებებს ეთიკის შესახებ აქვთ უპირატესი ძალა კონვენციითა და საქართველოს კონსტიტუციით დაცული სხვადასხვა ღირებულების დაბალანსებისას. ასეთი ქვეტექსტი ეწინააღმდეგება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შეხედულებებს, რომელთა თანახმადაც, „დაუშვებელია კონკრეტული პირების ან პირთა ჯგუფების ეთიკური ნორმების ან მსოფლმხედველობის თავს მოხვევა საზოგადოების სხვა ჯგუფებზე სახელმწიფო დაწესებულებების, მათ შორის, სასამართლოების მეშვეობით“³⁸. ის ასევე ეწინააღმდეგება შესაბამის საერთაშორისო სტანდარტებს. სასამართლო იმეორებს, რომ პლურალიზმის დემოკრატიულ საზოგადოებაში, ვინც ირჩევს, გა-

38 სასამართლო ციტირებს საქართველო საკონსტიტუციო სასამართლოს შემდეგ გადაწყვეტილებებს: 2009 წლის 10 ნოემბრის, N1/3/421,422 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები - გიორგი ყიფიანი და ავთანდილ უნგიაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“; 2013 წლის 14 მაისის N2/2/516,542 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები - ალექსანდრე ბარამიძე, ლაშა ტულუში, ვახტანგ ხმალაძე და ვახტანგ მაისაია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“; და 2016 წლის 30 სექტემბრის N1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

მოიყენოს თავისი რელიგიის თავისუფლება, უნდა მოითმინოს და მიიღოს სხვათა მიერ მათი რელიგიური მრწამსის უარყოფა და მათი რწმენისადმი მტრული დოქტრინების გავრცელებაც კი.“³⁹

ყოველივე ამის შეჯამება წარმოაჩენს მთავარ განსხვავებას საქართველოს ეროვნული სასამართლოებისა და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიდგომებში. კერძოდ, ევროპული სასამართლო მყარად იცავს საზოგადოებრივი მორალის, როგორც გამოხატვის თავისუფლების შემზღუდავი ლეგიტიმური მიზნის იმგვარ გაგებას, რომლის თანახმადაც, დაუშვებელია, რომ ის ემყარებოდეს ექსკლუზიურად ერთი რელიგიური ტრადიციიდან გამომდინარე პრინციპებს.⁴⁰ თბილისის საქალაქო და სააპელაციო სასამართლოებმა კი ყველა ეს საკითხი მხოლოდ მართლმადიდებლური ქრისტიანობის პერსპექტივიდან შეაფასეს და მიიჩნიეს საზოგადოებრივი მორალის ხელყოფად და „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფად“.

5. გამოხატვის თავისუფლება vs. რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება

„რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფა“, როგორც გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის ლეგიტიმური მიზანი, თავს იჩენს არა მხოლოდ საზოგადოებრივი მორალის ფართო კონცეფციის ქვეშ, არამედ ის, შესაძლოა, გაგებული იქნეს, როგორც საკუთრივ რელიგიისა და რწმენის თავისუფლების შემადგენელი ნაწილი და ამ თვალსაზრისით წარმოშვას წინააღმდეგობა ადამიანის ორ ფუნდამენტურ უფლებას შორის. ეს უკანასკნელი შემთხვევა განსაკუთრებით პრობლემურია და

39 Supra note, 11, § 62.

40 UN Human Rights Committee, CCPR General Comment No. 34: Article 19 (Freedoms of opinion and expression), CCPR/C/GC/34, 12 September 2011, § 32.

მოითხოვს პასუხს კითხვაზე, თუ რა ფორმით შეიძლება შეზღუდოს გამოხატვის ისეთმა ფორმამ, რომელიც, შესაძლოა, „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფად“ იქნეს მიჩნეული, უშუალოდ რელიგიისა თუ რწმენის ქონის ან მისი გამოხატვის თავისუფლება? ძნელია იმის მტკიცება, რომ რელიგიის „შეურაცხყოფელი“ კრიტიკა, რაც ფიზიკურ, სიტყვიერ ან სხვა სახის ძალადობას თუ მუქარას (რაც დამოუკიდებელი სამართლებრივი კონცეფციებია) არ მოიცავს, პირდაპირ საფრთხეს უქმნის რელიგიის ქონას ან მის გამოხატვას. თუმცა მაინც შესაძლებელია წარმოვიდგინოთ გარემო და ეს უცხო არ არის საქართველოს რეალობისთვის (განსაკუთრებით უახლოეს წარსულში, მაგრამ თვალშისაცემია დღესაც), როდესაც კონკრეტული რელიგიური მოძღვრების აგრესიული და ინტენსიური ფორმებით დაგმობა მის მიმდევრებს აიძულებს, თავი შეიკავონ საკუთარი იდენტობის გამჟღავნების ან პრაქტიკაში გამოხატვისგან, რაც, არსებითად შეზღუდავს მათ რელიგიისა და რწმენის თავისუფლებას.⁴¹ ნებისმიერ შემთხვევაში, ეს საზოგადოებაში შემწყნარებლობის კულტურის და პლურალიზმის ღირებულებების კრიზისზე უფრო მიუთითებს, ვიდრე უფლებებს შორის კონფლიქტზე და, შესაბამისად, მნიშვნელოვანია მისი სწორედ ამ პერსპექტივით - დემოკრატიული „საზოგადოებრივი წესრიგის“ (რაც გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის ლეგიტიმურ მიზანს წარმოადგენს) გამონწვევად, აღქმა.⁴²

ამ საკითხზე ყურადღებას ამახვილებენ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო და ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ რელიგიური თაყვანისცემის ობიექტების პროვოკაციული გამოსახულებები, ზოგიერთ შემთხვევაში, შესაძლოა, ლახავდეს

41 შდრ.: Evans, M. (2009). The Freedom of Religion or Belief and the Freedom of Expression. *Religion & Human Rights*, 4(2-3), pp.: 197-235.

42 მეტრეველი, ა., (2019), რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება, წიგნი პირველი, ზოგადი და ინდივიდუალური ასპექტები, საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ.: 36-37.

კონვენციის მე-9 მუხლით დაცულ მორწმუნეთა უფლებებს.⁴³ თუმცა, სასამართლო, ამ დრომდე უცვლელად, მსგავს საქმეებს კონვენციის მე-10 მუხლთან (გამოხატვის თავისუფლება) მიმართებით განიხილავდა, როდესაც იმ პირთა სარჩელებზე მსჯელობდა, რომლებიც მორწმუნეთა გრძნობების შეურაცხყოფის გამო იყვნენ დასჯილი.⁴⁴

ჩვენი ყურადღება უნდა შევაჩეროთ საქმეზე - *Otto-Preminger-Institut v. Austria*. უპირველეს ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ ამ საქმეში განმცხადებელი დავობდა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლთან (გამოხატვის თავისუფლება) და არა მე-9 მუხლთან (აზრის, სინდისისა და რწმენის თავისუფლება) მიმართებით. გარდა ამისა, სასამართლომ მკაფიოდ გაუსვა ხაზი, რომ ბალანსის დაცვის აუცილებლობას შემოქმედებითი გამოხატვის თავისუფლებასა და რელიგიური რწმენის პატივისცემის უფლებას შორის, რაც რელიგიისა და რწმენის თავისუფლების იდენტური არ არის. ასევე, მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლომ მორწმუნეთა რელიგიური გრძნობების პატივისცემის უფლება კონვენციის მე-9 მუხლით დაცულ სფეროში მოიაზრა, მსჯელობის შესავალშივე აღნიშნა, რომ მათ, ვინც საკუთარ რელიგიას გამოხატავს, არ შეიძლება გონივრული მოლოდინი ჰქონდეთ, რომ თავისუფალი და დაცული იქნებიან ყოველგვარი კრიტიკისგან. მეტიც, მან უნდა მოითმინონ და მიიღონ სხვების მიერ მათი რელიგიური მრწამსის უარყოფა და მათი რწმენისადმი მტრული დოქტრინების გავრცელებაც კი. თუმცა, უფლების დარღვევად მხოლოდ ისეთი შემთხვევები შეიძლება ჩაითვალოს, რომლებიც ხელყოფს რელიგიური რწმენის ქონის ან

43 *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, no. 3470/87, ECtHR, 20 September 1994, § 47.

44 შდრ.: *Wingrove v. the United Kingdom*, no.17419/90, ECtHR, 25 November 1996; *I.A. v. Turkey*, 2005, no. 42571/98, ECtHR, 13 September 2005; *Giniewski v. France*, no. 64016/00, ECtHR, 31 January 2006; *Sokolovskiy v. Russia*, no. 618/18, ECtHR, 04 April 2024.

გამოხატვის შესაძლებლობას.⁴⁵ ამ კრიტერიუმის დაკმაყოფილება კი, როგორც ზემოთ აღინიშნა, უკიდურესად ძნელია.⁴⁶

ნიშანდობლივია, რომ „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ კონტექსტში გამოხატვის თავისუფლებასა და რელიგიის თავისუფლებას შორის შესაძლო დაპირისპირებაზე ასევე მიუთითა თბილისის სააპელაციო სასამართლომაც (მათ შორის, საქმის - Otto-Preminger-Institut v. Austria, ზემოთ მოხმობილ ციტირებებზე დაყრდნობით). სასამართლომ, პირველ რიგში, აღნიშნა, რომ საკითხი ეხებოდა რელიგიიდან გამომდინარე მორალურ შეხედულებებს, შემდეგ კი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს შერჩეული პრაქტიკა დაიმოწმა:

„კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 ნაწილი ნათლად მიუთითებს - გამოხატვის თავისუფლებით სარგებლობა მოიცავს თანმდევ პასუხისმგებლობას და მოვალეობებს. რელიგიურ მრწამსთან მიმართებით კი ძირითადი მოთხოვნაა, რომ გამოხატვის თავისუფლება ხელს არ უშლიდეს კონვენციის მე-9 მუხლით გათვალისწინებული რელიგიის თავისუფლებების მშვიდობიან განხორციელებას.“⁴⁷

ამ კონტექსტში თბილისის სააპელაციო სასამართლომ დამატებით მოიხმო რელიგიის თავისუფლების საკითხებზე გაეროს სპეციალური მომხსენებლის, ჰაინერ ბილფელდტის (Heiner Bielefeldt) მოსაზრება:

„ფართოდ გავრცელებული შეხედულება, რომ გამოხატვის თავისუფლება წარმოადგენს უპირველეს ლიბერალურ

45 Supra note, 40 at § 44.

46 შტრ.: Arribas, S. C. (2014). Religious Freedom and Freedom of Expression in Spain. Religion & Human Rights, 9 (2-3), pp.: 209-225.

47 თბილისის სააპელაციო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის, 2018 წლის 15 ივნისის, №4ა/291-18 დადგენილება. გვ.20.

ღირებულებას, ხოლო რელიგიის თავისუფლება უფრო მეტად დაცვითი უფლებაა, მცდარია. „ხშირად არ აქცევენ ყურადღებას, რომ რელიგიის თავისუფლება, თავისი არსით, ადამიანის უფლებათა იმავენაირ ლოგიკას ეფუძნება, როგორსაც გამოხატვის თავისუფლება.“ ამიტომ, [მათი დაპირისპირების] საკითხი უკავშირდება არა მხოლოდ რელიგიური გრძნობების დაცვას, ან უფრო მეტიც, მხოლოდ რელიგიის მიმართ პატივისცემას, არამედ ეს ეხება ადამიანებს და მათ თავისუფლებას, რელიგიურ საკითხებში იცხოვრონ ისე, როგორც ეს მათ წარმოდგენებს შეესაბამება.“⁴⁸

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ამ საქმეზე („გაჩეჩილაძე საქართველოს წინააღმდეგ“) მსჯელობისას, ასევე დაეყრდნო საკუთარ პრაქტიკას, რომელიც თბილისის სააპელაციო სასამართლომაც მოიხმო (იხ. ზემოთ). ამ კონტექსტში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-9 მუხლით გარანტირებული უფლებებით მშვიდობიანი სარგებლობის საკითხთან დაკავშირებით კი განმარტა:

„იმ შემთხვევაში, თუ ასეთი გამოხატვა სცდება სხვა ადამიანების რელიგიური მრწამსის კრიტიკული უარყოფის ფარგლებს და, სავარაუდოდ, შეიძლება გამოიწვიოს რელიგიური შეუწყნარებლობა, მაგალითად, რელიგიური თავყვანისმცემლობის ობიექტზე არასათანადო ან თუნდაც შეურაცხყოფელი თავდასხმის შემთხვევაში სახელმწიფომ შეიძლება ლეგიტიმურად მიიჩნიოს ისინი შეუთავსებლად აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების პატივის-

48 იქვე. (თბილისის სააპელაციო სასამართლო ციტატის წყაროს არ მიუთითებს. ამ საკითხთან დაკავშირებით გაეროს სპეციალური მომხსენებლის მოსაზრების უფრო ვრცლად გაცნობისთვის იხ.: Two closely interrelated rights: freedom of religion or belief and freedom of opinion and expression, Report of the UN Special Rapporteur on freedom of religion or belief, A/HRC/31/18, UN General Assembly, 23 December 2015.

ცემასთან და მიიღოს თანაბომიერი შემზღუდველი ზომები.“⁴⁹

სასამართლომ დამატებით ასევე აღნიშნა, რომ ზოგადად, გამოხატვის ისეთი ფორმები, რომელთა მიზანიც შეუწყნარებლობაზე დამყარებული სიძულვილის გავრცელება, გავივება ან გამართლებათ, არ სარგებლობს კონვენციის მე-10 მუხლით გარანტირებული დაცვით. თუმც, საქმეში არსებული გამოხატვის სადავო ფორმები ასეთად არ მიიჩნია და, შესაბამისად, დაადგინა, რომ შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევას განმცხადებლის ი/მ „ანი გაჩეჩილაძის“ მიმართ.⁵⁰

და ბოლოს, „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ კონტექსტში გამოხატვის თავისუფლებასა და რელიგიისა და რწმენის თავისუფლებას შორის კონფლიქტის შესახებ უფრო ღრმა მსჯელობა ამ დავის ფარგლებში არც საქართველოს ეროვნულ სასამართლოებს და არც ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს განუვითარებია. შესაბამისად, არსებული სასამართლო პრაქტიკის საფუძველზე, დასაბუთებული იქნება დასკვნა, რომ გამოხატვის მხოლოდ ის ფორმები შეიძლება შეიზღუდოს რელიგიის ან რწმენის თავისუფლების დაცვის ლეგიტიმური მიზნით, რომელიც ობიექტურად უშლის ხელს ამ უფლებით სარგებლობას და არა ნებისმიერი შეურაცხყოფა, რომელიც სიმწვავის მიუხედავად, ამგვარ რეალურ დაბრკოლებებს არ წარმოშობს.⁵¹

ზოგადად, რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება განსაკუთრებით მჭიდრო კავშირშია გამოხატვის თავისუფლებასთან. ეს კავშირი მკვლევრების მიერ შეფასებულია, როგორც „ორი

49 Supra note 11, at § 53.

50 იქვე., § 54-63.

51 Sekmadienis Ltd. v. Lithuania, no. 69317/14, ECtHR, 30 January 2018, § 74.

უფლების ერთ სამართლებრივ კონტინუუმზე განლაგება“. ამდენად, მიუხედავად იმისა, რომ კონკრეტულ შემთხვევებში შესაძლებელია, რომ მათ შორის გარკვეული სახის დაპირისპირება წარმოიშვას, ისინი ერთმანეთის კონკურენტული უფლებები არ არის. მეტიც, ეს ანტაგონიზმი ხშირად ეყრდნობა ცრუ ვარაუდს, რომ თითქოს რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება იცავს რელიგიებს, როგორც ასეთს. თუმცა რეალურად ეს ადამიანის უფლებაა და იცავს ადამიანებს და არა რელიგიებს.⁵²

შეჯამება

მოკლე შეჯამების სახით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ არსებობს მნიშვნელოვანი განსხვავება, რაც „რელიგიური გრძნობების“, როგორც რელიგიისა და რწმენის თავისუფლების უფლებით მკაცრად დაცულ სიკეთედ წარმოიქმნება მიდრეკილი.

იმის გათვალისწინებით, რომ არსებული ნორმატიული მოწესრიგება მხოლოდ ორ რელევანტურ ნორმას მოიცავს, ხოლო სრულფასოვანი სასამართლო პრაქტიკა ამ ორიდან მხოლოდ ერთი ნორმის ფარგლებშია მოქცეული, უფრო ფართო და სიღრმისეული დასკვნების გაკეთება უკიდურესად რთულია. უშუალოდ სტატიის თემატურ თავებში განხილული საკითხები კი თანმიმდევრულად შესაძლებელია ასე შეჯამდეს:

(1) საქართველოს ეროვნული კანონმდებლობის ფარგლებში მოქმედი ორი ნორმიდან პირველი - საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 155-ე მუხლი „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფას“ კონკრეტული დანაშაულის (ღვთისმსახურების ან სხვა რელიგიური წესისა თუ ჩვეულების აღსრულებისათვ-

52 Heiner, B., Ghanea, N., and Wiener M., (eds.), (2016). Freedom of Religion or Belief: An International Law Commentary, Oxford, UK: Oxford University Press, p. 493.

ის უკანონოდ ხელის შეშლა) განხორციელების მეთოდია და პირდაპირ არ იცავს მორწმუნის ან ღვთისმსახურის „რელიგიურ გრძნობებს“, შესაბამისად, არც მათ „შეურაცხყოფას“ აცხადებს დანაშაულად. რაც შეეხება საქართველოს კანონს „რეკლამის შესახებ“, მისი შესაბამისი ნორმა წარმოადგენს გამოხატვის თავისუფლებისა და „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფის“ პირდაპირ დაპირისპირებას. ამ დასკვნას ამყარებს აქ ვრცლად განხილული სასამართლო პრაქტიკა.

აქვე, სტატიაში განხილული საკანონმდებლო ინიციატივების შესახებ კვლავ უნდა აღინიშნოს, რომ ისინი, როგორც წესი, მხოლოდ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის „დაცვის“ მიზნით იჩენს ხოლმე თავს და სამართლიანი ეროვნული თუ საერთაშორისო კრიტიკის შედეგად წარუმატებლად სრულდება. მიუხედავად ამისა, შეუძლებელია, მათში არ ამოვიკითხოთ მწვავე ორმაგი გამოწვევა, რომელიც, ერთი მხრივ, ემუქრება გამოხატვის თავისუფლებას, ხოლო მეორე მხრივ - თანასწორობის უფლებას.

(2) წარმოდგენილი სასამართლო პრაქტიკა ცხადყოფს ორ საკითხს. პირველი, საქართველოს ეროვნული სასამართლოები საზოგადოებრივ მორალს სწორად განსაზღვრავენ გამოხატვის თავისუფლების შემზღუდველ ლეგიტიმურ მიზნად. თუმცა ისინი არსებითად ცდებიან, როდესაც ამ მორალს შემოფარგლავენ მხოლოდ ერთი რელიგიური ტრადიციით, ამ შემთხვევაში, მართლმადიდებლური ქრისტიანობით და ამ ერთი კონკრეტული რელიგიის ეთიკურ ნორმებსა თუ მსოფლმხედველობას დაუშვებლად ახვევენ თავს მთელ საზოგადოებას.

მეორე, მართლაც შესაძლებელია, რომ „რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფა“, გარკვეულ პირობებში, გამოხატვის თავისუფლებასა და რელიგიისა და რწმენის თავისუფლებას შორის კონფლიქტის საფუძველი აღმოჩნდეს. თუმცა ეს არ გულისხმობს, რომ უშუალოდ „რელიგიური გრძნობები“ წარმოადგენს რელიგიისა და რწმენის თავისუფლებით დაცულ სი-

კეთეს. არამედ, პირიქით, რელიგიის თავისუფლება რწმენის საფუძველზე კრიტიკისა და უარყოფის რისკსაც გულისხმობს და მეტიც, მორწმუნეს ავალდებულებს, თმენით შეხვდეს მისი რელიგიური მრწამსისადმი მტრული დოქტრინების გავრცელებას. ის, რაც შეიძლება რელიგიისა და რწმენის თავისუფლების დაცვის მიზნით შეიზღუდოს, არის გამოხატვის მხოლოდ ის ფორმები, რომლებიც ამ უფლებით სარგებლობას ობიექტურად უშლის ხელს. შესაბამისად, ამ კონტექსტში შეზღუდვის მიზანია არა „რელიგიური გრძნობების“ დაცვა, როგორც ასეთი, არამედ მხოლოდ ისეთი „შეურაცხყოფის“ აღმოფხვრა, რომელიც რელიგიისა და რწმენის ამა თუ იმ ფორმით გამოხატვას უშლის ხელს.